

HAMDÎ'NİN DİVÂN-I HAMDÎ/PENDİYYE-İ HAMDİYYE'SİNDE YER ALAN İKİ
TÜR/TARZ ÖRNEĞİ: TÖVBE-NAME, İCAZET-NAME

Tövbe-name and İcazet-name As Two Examples of Genre/Style in Divân-ı
Hamdî/Pendiyye-i Hamdiyye

Hayriye DURKAYA*

Öz

Hamdî, 19. y.y. divan edebiyatı şairlerindedir. 1231 (1816) yılında doğan şairin, ölüm tarihi belli değildir. Hamdî, ünlü mutasavvıf Ahmed Kuddusî'nin yolundan giderek Kadirî tarikatına intisap etmiştir. Şairin ulaşılabilen iki eseri vardır. Bunlardan biri Divan-ı Hamdî/Pendiyye-i Hamdiyye'dir. Ağırlıklı olarak nasihat ve münacat üslubunun kullanıldığı Divan-ı Hamdî'de, farklı tür ve tarzlarda birçok manzume bulunmaktadır. Bu tür ve tarzlardan ikisi de tövbe-name ile icazet-name'dir. Bu çalışmada, Hamdî ve Divan-ı Hamdî tanıtılarak divandaki tövbe-name ile icazet-name türleri/tarzları hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Divan-ı Hamdî/Pendiyye-i Hamdiyye, Tövbe-name, İcazet-name.

Abstract

Hamdi is a poet of 19th-century Divan Literature. The date of death of the poet born in 1231 is unknown. Hamdi went through the path of the famous Sufi Ahmad Kuddusi and entered the Kadiri order. The poet has two works. One of them is Divan-ı Hamdî/Pendiyye-i Hamdiyye. There are many poems in different genres and styles in the Divan-ı Hamdi, where the advice and the begging styles are used predominantly. Two of these genres and styles are tövbe-name and icazet-name. In this study, Hamdi and Divan-ı Hamdi are introduced, and evaluations are made about the tövbe-name and icazet-name genres/ styles.

Key Words: Divan-ı Hamdî/Pendiyye-i Hamdiyye, Tövbe-name, İcazet-name.

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, h.durkaya@atauni.edu.tr.

GİRİŞ

Hayatı¹

Hamdî, 19. y.y. divan edebiyatı şairlerindedir. Hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan Hamdî'nin bibliyografyası, şairin Divan-ı Hamdî veya Pendiyye-i Hamdiyye olarak da bilinen eserinden yol çıkılarak oluşturulmuştur. Hamdî, 25 Şevval 1231 (18 Eylül 1816) yılında Nevşehir'de doğmuştur. Çocuk yaşta anne ve babasını kaybeden şair, on yaşındayken 1241 (1826) tarihinde İstanbul'a gitmiştir.

Sene biñ iki yüz otuz birinci şehr-i şevvâlin

Yigirmi beşi Nevşehirinde mevlûdim 'ıyân oldı (381/1) (Erbay 2015: 472)

On iki yaşına girdiğinde gördüğü bir rüya üzerine Ahmed Kuddusî'nin yanına vararak Kuddusî Baba'dan dua alan Hamdî, Ahmed Kuddusî'nin yolundan giderek Abdülkadir Geylanî'ye intisap etmiş ve Kadirî tarikatına müdahil olmuştur.

Velîler şâhı 'Abdülkâdire mensûb olub direm

Sana oğlum çalış hemân çalışdım sâyebân oldı (381/17) (Erbay 2015: 474)

Hamdî'nin şiirleri ile Ahmed Kuddusî Divanı karşılaştırıldığında şairin, Kuddusî'den sadece dinî yönden etkilenmediği ve Ahmed Kuddusî'yi edebî anlamda da kendine örnek aldığı görülmektedir. Her iki şairin kullandığı kelime örgüsü ve üslup anlayışları benzerdir. Ayrıca her iki şair, şiirlerinde Abdülkadir Geylanî'den övgüyle söz ederler.²

Divanını 1294 (1877) yılında bitirdiği ve 63 yaşında hayatta olduğu anlaşılan şairin ölüm tarihi bilinmemektedir. Beş eser tertip ettiğini ifade eden Hamdî'nin -şu an için- sadece iki eserine ulaşılmıştır. Bunlardan biri de tövbename ve icazetname örneklerinin alındığı *Pendiyye-i Hamdiyye*'dir.

Eserleri

Manzûm Münâcât ve Arz-ı Hâcât- Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi

Bu eser, 2014 yılında Oğuz Yılmaz tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmış olup metin için Yılmaz tarafından şu bilgiler verilmiştir:

¹ Şairin hayatı Nazire Erbay, *Dîvân-ı Hamdî /Pendiyye-i Hamdiyye (İnceleme-Metin)*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2015, künyeli kitaptan faydalanılarak hazırlanmıştır.

² *Kuddûsî Divanı*, Ahmet Doğan tarafından çalışılmış olup 2002 yılında Akçağ Yayınlarından basılmıştır.

Ulaşılabilen tek nüsha, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A2559'da kayıtlıdır. 102 varaktan oluşan metin, rika ile yazılıdır. Telif tarihi 1295/1878 olan eserde, Allah isimleri manzum olarak şerh edilmiş ve Allah'a niyazda bulunulmuştur.

Pendiyye-i Hamdiyye-Divan-ı Hamdî

Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4291'de kayıtlı bulunan eser, 122 varaktan müteşekkil olup rika ile kaleme alınmıştır. Hem hece hem de aruz vezninin kullandığı metin, 239 gazel, 72 murabba, 26 müseddes, 11 muaşşer, 1 muhammes, 2 mesnevi ve 37 dörtlükten müteşekkildir. Ağırlıklı olarak münacat üslubunun tercih edildiği eser, sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Özellikle şair, Batılılaşma sürecinin hüküm sürdüğü 19. y.y.'da Türkçeyi kullanma konusunda farklı bir hassasiyet geliştirmiş ve beyitlerinde sıkça Türklük ve Türkçe gibi millî kavramlara değinmiştir.

Türkmâni mevzûn söylerim

Ġayrı bir kârı neylerim

Dildârımı vaşf eylerim

Gerek kâba gerek zarîf (209/2) (Erbay 2015: 282)

Metinde, münacat tarzı ağırlıklı olarak tercih edilmekle birlikte, tevhit, pendiyeye, na't, mersiye, methiye, muharrem-name, maktel-i Hüseyin, tövbe-name ve icazet-name gibi birçok tür ve tarz bulunmaktadır.

Tövbe-name/İstiğfar-name

Tövbe, 1. dönme, vazgeçme, terk etme. 2. günahtan iyi davranışlara, isyandan Allah'ın buyruklarına uymaya yönelme; günah ve kötü işler yapmaktan vazgeçme. 3. işlediği bir suç veya günahtan büyük bir pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme. 4. "Bir daha yapmam!" anlamında kullanılan pişmanlık bildiren söz (Çağbayır 2007: 4893) manalarına gelir. Arapçadaki karşılığı *istiğfâr*'dir. Bir edebî terim olarak *tövbe-name/istiğfar-name* ise şairin affedilmek ve bağışlanmak maksadıyla Allah'tan veya itibar ettiği birinden suçunun mazur görülmesi maksadıyla kaleme aldığı metinlerdir. *Tövbe-name/istiğfar-name*, yalvarış ve yakarış üslubunu ihtiva ettiğinden "tarz" başlığı altında değerlendirilmelidir.

İnsan, nefis sahibidir ve nefisine yenik düşerek bazı hatalar yapabilir, Hz. Ali'nin deyişiyle, nefisle mücadele en büyük cihattır. Fakat bu minvalde hata yapanlar için Allah'ın mağfiret kapısı her zaman açıktır. Şüphesiz Allah, tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olandır. (Bakara: 2/37)

Hz. Âdem de dâhil olmak üzere, benî âdem hata yapma fitratına sahiptir. Asıl olan ise günah sadır olduktan sonra bunu fark etmek ve af dilemektir. Af dileyen ve

pişmanlık duyan insan, tövbe etmeli ve bir daha aynı hatayı yapmamak üzere and içmelidir. Çünkü tövbe edenin tövbesinin kabul olmasındaki en önemli cihet, kişinin günahı tekrarlamamak üzere azmetmesidir.

Tövbe, Müslüman bireyin sıklıkla başvurup ve ardından rahatlama hissettiği bir ritüeldir. Günah ve suçluluk psikolojisi insanda refleks tepkiler oluşturur. Günah işlendikten sonra kalpte doğan suçluluk hissi, gönlü daraltır ve inanan bireyde, günahın arınma psikolojisini tetikler. Neticede ise insan, tövbe etme ihtiyacı duyar. Zira tövbesiz günah, kalbin kirlemesine neden olur.(Ali Rıza Aydın 2009: 95).

Tövbe etmek, kişinin, kendi iç dünyasını rahatlatmak ve halkın nezdinde itibarını yeniden kazanmak amacıyla Allah katında yaptığı bir sözleşme gibidir. Tövbe, başka dinlerde ve dillerde farklı adlarda olsa da hepsindeki ortak gaye kişinin kendini aklamasıdır.

Hamdî, Pendiyye-i Hamdiyye'de eserin dinî ve tasavvufî nitelikteki muhtevasına uygun olarak birçok tövbe-name yazmıştır. Bunlardan biri de 7'li hece ölçüsüyle ve dörtlükler şeklinde yazılan 353. manzumedir. "Estağfirullah tövbe" nakaratlı şiirde şair, artık doğru yola nail olduğunu belirterek geçmiş günahlarının bağışlanması adına Allah'a yakarır ve kulun hata yapabileceğini ifade ederek yaratanın sonsuz mağfiretine sığınır. Oldukça sade ve samimi bir üslupla yazılan manzume şu şekildedir:

1. Cümle işyânlarım
Esağfirullah tevbe
Beher noqşânlarım
Esağfirullah tevbe
2. °Aklımiñ irdiğine
Gözimiñ gördiğine
Ayağım vardığına
Esağfirullah tevbe
3. Fikrimiñ bildiğine
Elimin aldığına
Gönlümüñ kaldığına

Estağfirullah tevbe

4. Nâdimim işlerime
Cümle teşvîşlerime
Beher geçmişlerime
Estağfirullah tevbe
5. İtdigim 'ibâdete
Riyâyile şöhbete
Şad hezârân külfete
Estağfirullah tevbe
6. Yañıldım yola gitdim
Her ne tıydım işitdim
Netdim ise men itdim
Estağfirullah tevbe
7. Ben nefsime kul oldum
Mâsivâdan ne buldum
Meded kapuña geldim
Estağfirullah tevbe
8. Nâdim oldım işime
Hâ'in oldım işime
Taşlar urub başıma
Estağfirullah tevbe

9. Çünkü bende çok günâh
Raḥmetiñ ğanî ilâh
Nâdim oldım ʿâlî şâh
Estağfirullah tevbe
10. ʿAbd-i ʿâciz bir kulum
Yâ Rabb yañıldı yolum
Nefsime itdim zulüm
Estağfirullah tevbe
11. Döndim efendim sana
Luṭf-ı iḥsân kıl bana
Ḥuzûrında Rabbenâ
Estağfirullah tevbe
12. Nefsimi âdem şandım
Ġaflet idüb aldandım
Nefret idüb uşandım
Estağfirullah tevbe
13. Bildim suçımı bildim
Yâ Rabb seni bir buldum
Bilmezem ki men noldım
Estağfirullah tevbe

14. Şimdi girdim vahdete
Başladım muhabbete
Eski ittigim töhmete
Estagfirullah tevbe
15. Kur'ânıña inandım
Gufrânıña güvendim
Mâsivâdan uşandım
Estagfirullah tevbe
16. Çokdır benim günâhım
Mağfîret kân-ı şâhım
°Afv it °âlem-penâhım
Estagfirullah tevbe
17. Kul olan gâflet ider
Mevlâ gani °afv ider
Nûr-ı nevâ cezv ider
Estagfirullah tevbe
18. Hamdiye dârü'l-emân
Estagfirullah °ıyân
Mağfirete bî-gümân
Estagfirullah tevbe (Erbay: 433)

İcazet-name

Arapça *icazet* kelimesinin sözlük anlamı, 1. izin, ruhsat. 2. diploma. 3. eski bir yazı türü (Develioğlu 2003: 407) olup tasavvufî ıstılahta 1. bir şeyhin muhip ve müritleri yetiştirmesi için yetişmiş ve ehliyetini ispatlamış bir müridine izin vermesi. 2. müritlerin önemli işlerde, özellikle sefere çıkarken şeyhten aldıkları izin, anlamlarına gelmektedir. İcazetin verilmiş olduğunu gösteren belgenin adına ise *icazet-name* denir. (Uludağ 2005: 180).

İcazet mefhumu, ilk kez hadis alanında “hadis rivayetine sözlü veya yazılı izin vermek” manasına gelecek şekilde kullanılmıştır. İşin ehli olan birinin, hadis rivayetini öğrencisine mubah kılması, bu terim ile karşılanmış olup zamanla bu terim, daha geniş bir kullanıma sahip olmuştur. Bunlar: fennî icazet, sanat-meslek icazeti ve tarikat icazetidir. (Cemil Akpınar 2000: 393).

Hamdî, “Manzum Münâcât ve Arz-ı Hâcât Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi” adlı eserinde Ahmed Kuddusî’den, layık olmadığı hâlde hilafet-name aldığını ifade eder. Ancak Ahmed Kuddusî hakkında bilgi veren kaynaklarda, Kuddusî’nin böyle bir halifesi olmadığı ve hatta kimseyi yerine halife bırakmadığı bilgisine ulaşılmıştır (Yılmaz 2014: 52).

Ahmed Kuddusî’nin tasavvufî anlayışına bakıldığı zaman manevî piri olarak gördüğü Abdülkadir Geylanî gibi, o da insanları Allah’ı zikretmeye davet etmiştir. Nitekim Allah (c.c), Ahzab süresi 41. ayette “Ey iman edenler, Allah’ı çokça zikir ediniz” diye buyurmuştur. O hâlde Hamdî’ye verilen hilafet-name ile kastedilen, irşad etmek ve Allah zikrini yaymak üzere verilen bir icazettir. (Yılmaz 2014: 53)

Pendiyye-i Hamdiyye’de ise 363. gazel “icazet-name” türünde kaleme alınmıştır. “İcazet-name” başlıklı manzume, bir tarikat hilafetidir. Bu hilafet-namede Kadirî tarikatına mensup birine, Hamdî tarafından verilen icazet anlatılmaktadır. Abdülkadir Geylanî’nin izinden giderek Kadirîliği benimsemiş olan Hamdî, belli ki bu tarikat içerisinde bir başkasına irşad izni verebilecek kadar yol alabilmiştir.

Aşağıdaki şiirde şair, Geylanî’yi kendine kılavuz edinenler için öğütte bulunur ve onlara yapılması gereken zikir ile ibadetlerin ne olduğunu sıralar. 15. beyitte bu aşırda müşid-i kâmil bulunamayacağını söyleyenleri eleştirerek asıl noksanın onlar da olduğunu ifade eder. Son iki beyitte ise Hamdî’nin yine bu tarik üzere olan birine tam olarak ruhsat verdiği anlaşılır.

İcâzet-nâme

mefâ’îlün-mefâ’îlün-mefâ’îlün-mefâ’îlün

1. Şerî'atden tarîkatden hakîkatden olam âgâh
Diyen kimse beri tut sağ kulağın bulasın dergâh
2. Şalâtı şavmı terk itme hilâf sözden hazer eyle
Harâmı ağzına koyma 'amel ihlâş idüb ey şâh
3. Şalâhiyyetde kâmil er bulunduñ zâhirâ şûfi
Tarîkatden şerî'atden alındı gayrı yok billâh
4. Şerî'atsiz tarîkatden murâd hâşıl olur şanma
Yağarsın dîn-i dünyâñı gidersin añsızın nâgâh
5. Şerî'atle 'amel idüb tarîka mürsid-i kâmil
Gerekdir hâliş-i muhliş Hüdâya 'azm iden hem-râh
6. Tarîk-i şâh-ı 'Abdülkâdire mensûb olam derseñ
Uşûli günde yüz kerre di istiğfârı it eyvâh
7. Nedâmetle selâmet buldı fâcir hâliş oldılar
Hüdâ 'indinde maqbûl günde istiğfâr iden gümrâh
8. Dañi on kerre 'ışkile şalâvât-ı şerîf oku
Hulûş ile o şâhlar şânına itme hazer zerrâh

9. °Adedsiz bî-ḥesâb tevḥîd-i yezdâne çalış turma
Gice gündiz hemân zıkrîñ ü fikriñ ola bir Allah
10. Ḥelâlınden yi iç otur kaḡub oyna bu °âlemde
Ġam-ı endûhı mâl itme bu ḡahr evindesin seyyâh
11. Ḥüdâ ḡalk eylemiş bir çille ḡâne mü'minân için
Yerile gök arasında çeker yüz biñ meşakḡat âh
12. Şerîk olma cihâmîñ fitnesine kaç kenâr ol sen
Şarıl bir şan°ata yâ vahdete ey °âḡil-i âḡâh
13. Göñülde Ḥaḡ muḡabbeti dilinde zıkr-i Ḥaḡḡ dá'im
Eliñde usta şan°atı buluna bir vesîle-ḡâh
14. Riyâ girmez zâyi° ehlidir ḡan eylesün insân
Şeyâḡîñ nûr-ı tevḥîdle yanar gelmez sana vallah
15. Der isen mürşid-i kâmil bulunmaz bu °aşırılarda
Ḥamusı kâmil ammâ sendedir noḡsân idersin vâh
16. Şerî°atle °amel iden ḡarîḡatle ki °azm iden
Ḥaḡîḡatden feyz yudan ḡalur mı boşda ey fellâh
17. Sana izin tamâmet benden olsun bu uşûl üzre

Hulûş it şübhe itme Hakk seninle bende ol âgâh

18. İcâzet virdi sana okuyub dinleyene Hamdî

Di pîrim şâh-ı °Abdülkâdir oldı maqşadım Allah (Erbay 2015: 446)

SONUÇ

19. yüzyıl Türk edebiyatı, Osmanlıda yaşanan siyasi başarısızlıklara istinaden gelenekten kopmaların başladığı ve şairlerin klasik edebiyatın dışına çıkarak farklı arayışlar içerisine girdiği bir yüzyıldır. Bu yüzyılda, bazı şairler geleneğe bağlı kalmanın gerekliliğini savunurken bazıları ise geliştirmek ve ilerletmekte olan Batı'ya yönelişi savunmuştur. Bu dönem şairlerinden olan Hamdî ise dinî ve millî değerlerin önemini vurgulayarak geleneğe bağlı kalmış; Pendiyye-i Hamdiyye veya Divan-ı Hamdî olarak da adlandırılan eserini telif etmiştir.

Çalışmada 19. y.y. klasik Türk edebiyatı şairlerinden Hamdî ve eseri tanıtılarak tür ve tarz açısından zenginlik gösteren Pendiyye-i Hamdiyye'den tövbe-name ile icazet-name tür/tarzları değerlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

Akpınar, Cemil, "İcâzet", *DİA*, XXI, 2000, s. 393-400.

Aydın, Ali Rıza, "İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX/3, 2009, s. 87-99.

Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ankara, 2007, Ötüken Neşriyat.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2003, Aydın Kitabevi.

Doğan, Ahmet, *Kuddûsî Divanı*, Ankara 2002, Akçağ Yayınları.

Erbay, Nazire, *Divân-ı Hamdî/Pendiyye-i Hamdiyye İnceleme-Metin*, Erzurum 2015, Fenomen Yayıncılık.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005, Kabcacı Yayınevi.

Yılmaz, Oğuz, Hamdî Efendi'nin "Manzûm Münâcât ve Arz-ı Hâcât- Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi" Adlı Eseri (İnceleme-Metin), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2014.